

A Földközi-tenger geopolitikai szerepe és jelentősége a múltban és napjainkban

Siposné dr. Kecskeméthy Klára¹

ABSTRACT

Keywords: Mediterranean, Geopolitics, Cold War, NATO, Mediterranean Dialogue

The Mediterranean is one of the most important geopolitical pivot areas in the world's history. Its significance throughout history, from ancient times to the present day has changed several times. Its importance was significant until the great geographical discoveries, but the center of the then known world, and the world trade gradually shifted to the Atlantic Ocean.

The geopolitical significance of the Mediterranean, its global role of the fifties of the 20th century, during the Cold War, after the termination of the bipolar world, and the stabilization of the Central European region has again been appreciated. NATO and the Mediterranean relationship, driven by values and interests, challenges, successes and failures interspersed looks back on a long tradition for decades.

“The Mediterranean is not even a single sea, it is a complex of seas; and these seas are broken up by islands, interrupted by peninsulas, ringed by intricate coastlines. Its life is linked to the land, its poetry more than half-rural, its sailors may turn peasant with the seasons; it is the sea of vineyards and olive trees just as much as the sea of the long-oared galleys and the roundships of merchants and its history can no more be separated from that of the lands surrounding it than the clay can be separated from the hands of the potter who shapes it.” (Fernand Braudel: The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II)

1. A Mediterráneum

A Földközi-tenger geostratégiai szempontból nagyon fontos térség volt a múltban és ma is az. Nyugaton a Gibraltári-szoroson az Atlanti-óceánhoz, északkeleten a Dardanellákon, a Márvány-tengeren és a Boszporuszon keresztül a Fekete-tengerhez kapcsolódik. Délkeleten pedig a Vörös-tenger felé a Szezei-csatorna biztosítja az átjárást. A kettős átjáró, a Boszporusz és a Dardanellák a Föld egyik legnagyobb geográfiai energiájú helyei. A Földközi-tenger medencéje az idők kezdete óta a világ- és a regionális kereskedelem útvonala, amely stratégiai jelentőségű tengerszorosokat és átjárókat köt össze, valamint összeköttetést jelent a közel- és távol-keleti térségekkel, ami meghatározza a régió geostratégiai fontosságát (1. sz. táblázat).

---

¹ egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Három kontinens és három civilizáció érintkezési pontja	Demográfiai növekedés, tömeges migráció
Keresztény, az iszlám és a zsidó vallás bölcsője, hihetetlenül változatos, sokszínű	Szegénység, írástudatlanság, munkanélküliség,
Geostratégiai fontos térség, geopolitikai magterület	Politikai instabilitás, gazdasági hanyatlás, területi viták
Élénk gazdasági, kulturális és politikai kapcsolat az európai, a nyugat-ázsiai és az észak-afrikai népek között	Vallási extrémizmus, terrorizmus, tömegpusztító fegyverek terjedése
Rendkívül gazdag természeti erőforrásokban (kőolaj, földgáz, foszfát)	Szervezett bűnözés, ember- és fegyverkereskedelem, drogcsempészet
NATO kezdeményezések (Mediterrán Párbeszéd, Isztambul Együttműködési Kezdeményezés) Európai Unió kezdeményezések (Barcelona Folyamat, 5+5 dialógus, Unió a Mediterráneumért)	Környezet degradációja (legeltetés, erdőirtás, égetés) a Földközi-tenger szennyezettsége, tömegturizmus

1. táblázat: A mediterrán térség jellemzői

Forrás: saját szerkesztés

Sokféle módon próbálták kijelölni a Mediterráneum határait, azonban a térségnek nincs egységesen elfogadott fogalma. Határai geopolitikai, gazdasági, kulturális, ökológiai, környezetvédelmi érdekek és szempontok szerint változnak. Változatos és sokszínű régió, népek, civilizációk és vallások bölcsője, nagy történelmi múltú, geostratégiai fontosságú terület. Fernand Braudel a kétkötetes nagy ívű monográfiájában fogalmazta meg, hogy a mediterrán térség ezernyi különbözőséget foglal egy keretbe, jellegét tekintve komplex, problémákkal terhelt, és egyedi (BRAUDEL, F. 1995). Leírja a Mediterráneumot övező hegységeket, platókat, síkságokat és a kapcsolódó civilizációkat. Külön fejezetet szentel a „Mediterráneum szívének”, a tengereknek és a tengerparti területeknek, a szigeteknek. Foglalkozik a tágabb értelemben vett Mediterráneum határaival is, valamint a térség Európához és az Atlanti-óceánhoz fűződő kapcsolataival. Külön fejezetben tárgyalja a terület klímájának és történelmének kapcsolatrendszerét. Fontos kiemelni a humán tényezővel, a szárazföldi és tengeri közlekedési útvonalakkal, a hajózással, és az urbanizációval foglalkozó fejezetet. Kiemelkedő része a monográfiának a közös sorsokat és az általános trendeket részletező elemzése, a Genova-Milánó-Velence-Firenze város négyszög, a demográfiai viszonyok (népességszám, migráció), és a lehetséges mediterrán gazdasági modell, valamint a nemesfémek kereskedelme. A monográfia második kötetében többek között a birodalmakkal, társadalmakkal, civilizációkkal, a hadviselés, a háború különböző formáival és a kalózkodással foglalkozik, amit a történelmi események részletes taglalása követ (BRAUDEL, F. 1995).

A Földközi-tenger leírása szempontjából Cholnoky Jenő: A Földközi-tenger és kijárói című írása is mértékadó. Munkájában hét medencére (az Ibériai-tenger, a Baleárok és Szardínia közötti medence, a Tírrén-tenger, a Földközi-tenger középső medencéje, Jón-tenger, Adriai-tenger, Égei-tenger) tagolja, nyolcadik medencének a Marmara-tengert (mai néven Márvány-

tenger), kilencediknek a Fekete-tengert tekinti. Részben tengeri (Gibraltár és a Szezei-csatorna), részben szárazföldi átjárókon lehet a Földközi-tengerhez jutni, Gibraltár az egyetlen természetes kijárója, mivel Szezezt mesterségesen alakították ki.

A Gibraltári-szoros „*batalmi és hadi szempontból*” fontos. „*Aki a gibraltári kijárót hatalmában tartja, az mindig megakadályozhatja a Földközi-tenger népeinek érintkezését az Atlanti-óceánnal s a külső világgal. Ez pedig iszonyú hatalmat jelent!*” - fogalmazta meg Cholnoky Jenő a szoros jelentőségét (CHOLNOKY J. 1915a, p. 35).

A Földközi-tenger kapui északra, délre, keletre és nyugatra, tehát a világ minden tájára elvezetnek. Szárazföldi útjai és természetes kapui is vannak: Rhône-völgye, az Alpokon átvezető hágók, közép-európai medencék, Fekete-tenger vidéke, Boszporusz és a Dardanellák, a kilikiai-kapu, a Szezei-csatorna, valamint az Atlasz hegységen át vezető utak.

2. A geopolitika fogalomrendszere a Mediterráneum kontextusában

A geopolitika a nemzetközi viszonyok térbeli és részben földrajzi aspektusaival foglalkozó multidiszciplináris társadalomtudomány. A 19. század utolsó harmadában, a 20. század első évtizedében jelent meg az akadémia, a felsőoktatás, a politikai gondolkodás és a politikai döntéshozatal világában. A fogalom használata időközben általánosan elfogadottá vált a geográfusok, a történészek és a társadalomtudósok mellett a politikai és a gazdasági elemzők körében is.

Mi a geopolitika? Sokféle fogalom honosodott meg, a geopolitikára vonatkozóan különböző nézetekkel, értelmezésekkel és megközelítésekkel találkozunk. Szilágyi István Geopolitika című könyvében a geopolitika különböző értelmezéseit és fogalmi magyarázatait gyűjtötte össze és foglalta három nagy csoportba (SZILÁGYI I. 2013).

A geopolitika, a földrajzi-természeti tér politikai szempontú vizsgálódásával foglalkozó tudomány. A geopolitikai elemzésekben kiemelt jelentősége van a térnek, a helynek, a helyzetnek, a szereplőknek, a határoknak, az identitásnak, a civilizációknak, a geopolitikai mintáknak és kódoknak, a világrendszer-modelleknek, a globalizációs folyamatoknak, valamint a geopolitikai skála változó értelmezésének (CHURCHILL SEMPLE, E. 1911).

Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktabla című munkájában alapvető különbséget tett a geopolitikai szereplők (Geostrategic Players) és a geopolitikai pillérek (Geostrategic Pivots) között. Ez meghatározó a Földközi-tenger értékelése szempontjából. A geopolitikai szereplők és tényezők az államok, amelyek aktív szereplői a nemzetközi arénának, erejük és hatásuk lehetőség szerinti maximális expanziójára törekednek, ellenőrzés alatt kívánják tartani az erőforrásokat és a magterület geopolitikailag kulcsfontosságú területeit. A geopolitikai magterületnek nevezzük azon országokat vagy területeket, amelyek helyzete, fekvése fontos, amelyek ellenőrzés alatt tartása lehetővé teszi a geopolitikai szereplőknek, hogy könnyen és gyorsan hozzáférjenek a létfontosságú stratégiai erőforrásokhoz vagy megakadályozzák a vetélytársak hozzáférését ugyanezekhez a stratégiai fontosságú erőforrásokhoz. A geopolitikai pillérek pedig azok az államok, amelyeknek fontossága nem hatalmukból vagy becsvágyukból fakad, hanem stratégiai elhelyezkedésükből, illetve abból, hogy esetlegesen kiszolgáltatott helyzetük hogyan hat a geostratégiai szereplők viselkedésére (BRZEZINSKI, Z. 1997).

A fentiek segítségével jobban megérthető a mediterrán térség geopolitikai jelentősége. A Mediterráneum a világtörténelem egyik legfontosabb geopolitikai és geostratégiai magterülete. Ez a geopolitikai és geostratégiai jelentőség azonban a történelem során, az ókortól napjainkig folyamatosan változott. A világkereskedelem központja, mintegy 500 évvel ezelőtt fokozatosan tevődött át a Földközi-tengerről az Atlanti-óceánra. Az ókor és középkor nagy társadalmainak jelentős része (Egyiptom, a Perzsa Birodalom, Makedónia, a görög világ, Róma, Karthágó, Velence és Genova köztársaságai, az Oszmán Birodalom, a Frank és a Német-római Birodalom) ennek a geopolitikai magterületnek a határait terjedt ki.

A Földközi-tenger térsége szempontjából fontos a tengeri hatalom és uralom elmélete. A tengeri hatalom maga az állam vagy szövetség, amely megvalósítja az uralom állapotát. Gorskov: Az állam tengeri hatalma című könyve szerint az állam tengeri hatalmának az a lényege, hogy összességében milyen lehetőségei vannak az adott államnak a világ-tenger (a földi hidroszféra) leghatékonyabb kihasználására (GORSKOV, SZ. G. 1983). A tengeri hatalom elemei a tengeri stratégia és a hadiflotta.

A tengeri uralom hatalmi állapotot jelent a tengerek és az óceánok felett. Az ellenséges tengeri közlekedés megakadályozása és a saját fenntartása alkotja Edward Wegener megfogalmazása szerint a tengeri uralom (Sea Control) állapotát (WEGENER, E. 1974).

Ugyanezt a véleményt fogalmazta meg Alfred Thayer Mahan is. A tengeri hatalom legfontosabb célja a tengeri (kereskedelmi) útvonalak ellenőrzése. Azt az állapotot, amikor egy állam ezt az ellenőrzést gyakorolni képes, tengeri uralomnak nevezzük. A tengeri hatalom kivetítése (Sea Power Projection) biztosítja a piacokhoz, a tengeri kereskedelemhez és a gyarmatokhoz való hozzájutást. A tengeri uralom feladata egyrészt a saját tengeri közlekedés biztosítása, másrészt az ellenséges tengeri közlekedés akadályozása. A tengeri hatalom elemei Mahan szerint az alábbiak: a földrajzi helyzet (Geographical Position), a tengerpart adottságai (Physical Conformation), az állam területi kiterjedése (Extent of Territory), az állam népessége (Number of Population), a nemzeti karakter (National Character) és a kormányzati sajátosságok (Character of the Government) (WESTCOTT, A. 1918).

Schmidt és Hack Geopolitikai típusatlasza a tengeri uralom geopolitikai formáit és eszközeit különbözteti meg: a tengerhez való kijutás, törekvés tengerekhez, a többszörös tengeri kijutásra való törekvés, a tengertől való mesterséges elzárás, a szemben fekvő partra törekvés, a tengeren túli növekedési csúcs, törekvés a tenger medencéjének körülzárására (Római Birodalom, Oszmán Birodalom), a tengersizorosok kérdése, a mindkét part feletti uralomra törekvés (Boszporusz, Gibraltár, Bab-el Mandeb), a tengeri geopolitikai erővonalak kereszteződése (Földközi-tenger), valamint a partvidéki peremállamok, a tengersizorosok elzárásának módszere (SCHMIDT, M. G. – HAACK, H. 1929).

Mahan a munkájában leírja a Földközi-tengerek a világtörténelemben, kereskedelmi és katonai szempontból betöltött különleges szerepét, amelyet népek és birodalmak akartak ellenőrzésük és uralmuk alá vonni (WESTCOTT, A. 1918).

A mediterrán térség megújult geopolitikai és geostratégiai jelentőségéről írt Florin Diaconu is (DIACONU, F. 2008). Kiemeli, hogy a régió nemzetközi kapcsolatainak szerkezetét a nagy tengeri háborúk alakították, vagy olyan háborúk, amelyek során a tengeri műveletek fontos szerepet játszottak. A háborúk és a változások, amelyek során a politikai hatalmat megosztották, egymással szorosan összefüggtek. A mediterrán térség partjain és vizein a jelentős katonai

konfliktusok az abban résztvevő hatalmakat erősebbé tették, és elősegítették, hogy egyes középhatalmak nagyhatalmakká válhassanak. A Földközi-tengeren – mint bármely tengeren vagy óceánon az emberiség történelme során – a fő célkitűzés a vetélytársak és a fenyegetések felszámolása és kiküszöbölése, valamint a tengeri kereskedelem teljes ellenőrzése és a politikai befolyási övezet kiterjesztése volt (DIACONU, F. 2008).

A világ közepe több évszázadra átkerült az Atlanti-óceánra, ebben a kezdeti időszakban fontos szerepet játszott a keresztes hadjáratok kudarca és a Távols-Kelet és Európa közötti kereskedelmi út sikertelen megnyitási kísérlete. Emiatt döntöttek az európaiak új útvonalak keresése és megnyitása mellett. Az elkövetkező évszázadokban az európai nagyhatalmak nagy földrajzi felfedezéseket tettek és a két Amerikát és csaknem a teljes Afrikát Európához csatolták. A geopolitikai magterület fokozatosan került át az Atlanti-óceánra, így összekötve Európát és az Új Világot, illetve Afrikát, valamint a távol-keleti piacokat.

3. A térség megújult geopolitikai és geostratégiai jelentősége

Az elmúlt több mint hatvanöt évben a Földközi-tenger globális szerepe, a hidegháború idején ismételen növekedni kezdett. A hidegháború korszakában Észak-Afrika és a mediterrán térség másodlagos fontosságú volt a NATO számára, mivel a konfrontáció lehetőségének itt kevés realitása volt. Az Egyesült Államok és szövetségeseinek térségbeli katonai és politikai törekvései arra irányultak, hogy a Szovjetunió földközi-tengeri és közel-keleti térnyerését, a nyersanyagforrásokhoz való hozzájutását megakadályozzák, és biztosítsák a szorosokat, valamint a szállítási útvonalakat. A nagyhatalmak célja a nyersanyagok, a katonai támaszpontok megszerzése, a tengeri és szárazföldi szállítási utak ellenőrzése volt, illetve a másik fél mindezekről való elzárása. Ez tette mind a két nagyhatalom számára kiemelt stratégiai fontosságú térséggé a Földközi-tenger medencéjét, mert kölcsönösen arra törekedtek, hogy csökkentsék a másik fél befolyási övezetét (SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY K. 2008). Ellentétes törekvések, tengeri geopolitikai erővonalak kereszteződtek így a Mediterráneumban.

A térség kiemelt stratégiai fontosságú volt, a NATO alapítása után rövid időn belül megalakult a Déli Parancsnokság, és a 6. amerikai flotta fő felelősségi területe a Földközi-tenger lett (GAZDIK GY. 2010). A flotta fő feladata a szovjet egységek és kötelékek mozgásának figyelemmel kísérése, valamint a flottafejlesztés megfigyelése volt a világóceánokon. Az Amerikai Haditengerészet már 1947-ben egy nagyobb köteléket vezényelt Isztambulhoz, hogy megakadályozza a szovjetek törökországi bázisépítési terveit.

A feltartóztatás (containment) politikájának egyik kezdeti eleme a Truman-doktrína volt, amely szerint az Egyesült Államok a II. világháború után kialakult status quo erőszakos megváltoztatását a Szovjetunió részéről nem tűri el, gazdasági, illetve katonai segítségnyújtással beavatkozik azon országokban, ahol a kommunizmus térhódítása fenyeget. Harry S. Truman amerikai elnök 1947. március 12-én a kongresszushoz intézett beszédében hirdette meg ezt az elvet a görög polgárháború idején. Érvelése szerint, ha Görögország és Törökország nem kapja meg a szükséges segítséget, akkor menthetetlenül kommunista uralom alá kerül, amely dominó-effektushoz, azaz a kommunizmus további terjedéséhez vezet a térségben. Truman 1947. május

22-én írta alá a Görögország és Törökország részére folyósítandó katonai és gazdasági segélyről szóló törvényt. A feltartóztatás az amerikai hidegháborús politika egyik sarokkövévé vált.

A NATO tizenkét alapító tagja közül három a Földközi-tenger északi partján fekvő állam: Franciaország, Olaszország és Portugália. 1952-ben Görögország és Törökország csatlakozásával tovább bővült a szervezet, egyértelmű cél a szorosok biztosítása és a Szovjetunió földközi-tengeri kijutásának megakadályozása volt. Spanyolország 1982-ben vált NATO-tagországgá, és csatlakozásával vált teljessé az északi parti mediterrán részvétel. Szlovénia 2004-ben, Horvátország és Albánia 2009-ben – a szélesebb értelemben vett Mediterráneum országai – csatlakozta a Szövetséghez.

A földközi-tengeri térség a két nagyhatalom stratégiai versengésének színtere lett. A szovjetek létfontosságúnak ítélték a régiót a lehetséges fő stratégiai támadó hadműveleteknél és hadászati-hadművelési irányoknál. A Szovjetunió gazdasági és katonai segítséget nyújtott a térség számos országának (Szíria, Egyiptom), míg az USA Izraelt támogatta. A hidegháborús korszakot követő átalakulások nem hagyták érintetlenül a Közel-Keletet. Egyrészt a Szovjetunió felbomlásával egy nagyhatalmi szövetségest vesztek el az egykori szocialista orientációjú arab országok, másrészt eltűnt az ideológia is, amelyre rendszerük épült (N. RÓZSA E. 2011).

4. A mediterrán térség és a NATO

A hidegháború utáni időszakban a régió felemelkedése érdekében számos nemzetközi szervezet tett kezdeményező lépéseket. A NATO 1994-ben megalapította a Mediterrán Párbeszédet, 2004-ben pedig az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezést. Az Európai Uniónak is számos térséget célzó kezdeményezése indult (Euro-mediterrán Partnerség, 5+5 dialógus, Barcelona Folyamat, Mediterrán Fórum, Unió a Mediterráneumért).

A hidegháború utáni NATO csúcsertekezletek (1994 és 2014 között) térséggel foglalkozó zárónyilatkozatai hozzásegítenek a legfontosabb eredmények áttekintéséhez (SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY K. 2011). A Mediterrán Párbeszédet 1994-ben, ugyanakkor alapították mint a Partnerség a Békéért kezdeményezést, de a két kezdeményezés sikere mégis fényévnnyi távolságra van egymástól. Az előbbi az elmúlt két évtized alatt nem hozott áttörő sikereket a régió biztonsága, stabilitása és fejlődése ügyében. Eltérők voltak a biztonsági percepciók, hiányzott az igazi párbeszéd és a pénzügyi forrás. A Szövetség negatív megítélésű a régióban, jelentősek a társadalmi és kulturális különbségek, komolyan megterhelik a kapcsolatokat az arab-izraeli konfliktus és a Közel-Kelet regionális biztonsági kérdései.

A 2006. évi Rigai Csúcsertekezlet zárónyilatkozatának 17. pontja szerint a Szövetség a kiképzés terén szerzett tapasztalatainak megosztása érdekében hozta létre a NATO Kiképzési Együttműködési Kezdeményezését (NATO Training Cooperation Initiative). Ennek következménye volt a Közel-Kelet fakultás (Middle East Faculty) létrehozása a NATO Védelmi Akadémián.²

A 2010. évi lisszaboni csúcsertekezleten fogadták el a Szövetség új stratégiai koncepcióját „Aktív elkötelezettség, modern védelem” címmel. A lisszaboni koncepció a Szövetség alapvető

---

² Riga Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006. <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>

feladatai és alapelvei között rögzítette a kollektív védelem, válságkezelés és a kooperatív biztonság fontosságát. A partnerségi kapcsolatok értékelésén belül alig foglalkozott a Mediterráneumhoz kapcsolódó kezdeményezésekkel.³

A 2014. évi Walesi Csúcsértekezlet zárónyilatkozata megemlékezett a Partnerség a Békéért kezdeményezés és a Mediterrán Párbeszéd húsz évvel, valamint az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés tíz évvel ezelőtti alapításáról. A két térséget érintő kezdeményezés egymást kiegészítő, de különböző partnerségi kereteket teremtett, amelyek a biztonságot és a stabilitást erősíthetik a térségben és a régióban.⁴

5. NATO műveletek a Mediterráneumban

A NATO számos művelet kapcsán volt és van jelen a Mediterráneumban. 2001 októbere óta, az Aktív Törekvés (Operation Active Endeavour, OAE) haditengerészeti művelet a Földközi-tengerre korlátozódik, amelynek elsődleges célja a terrorizmus elleni küzdelem, a tömegpusztító fegyverek terjedésének megelőzése, a tengeri szállítások és hajózási útvonalak biztosítása. 2003-ban a haditengerészeti műveletet, a Gibraltári-szoros térségében a hadihajók mellett a kereskedelmi hajók számára nyújtandó kísérő feladatokra is kiterjesztették, 2004 márciusában pedig az egész Földközi-tengerre. Az Aktív Törekvés művelet keretében a NATO hajói járőrözést folytatnak a mediterrán térségben és ellenőrzik a hajóforgalmat, ezáltal segítve a terrorizmushoz köthető tevékenységek észlelését, elrettentését és a velük szembeni védelmet.

Afrika szarva és az Ádeni-öböl a világ egyik legforgalmasabb vízi útvonala. Itt halad keresztül az Európa és Ázsia közötti stratégiai jelentőségű tengeri forgalom és kőolajexport. A kalózkodás elsősorban a stratégiai jelentőségű tranzitútvonalakat érintette, de emellett szükségessé vált a World Food Program hajóin érkező szómáliai humanitárius katasztrófa elhárítását szolgáló segélyszállítmányok védelme is. 2008. szeptember 25-én Ban Ki-moon ENSZ főtitkár levélben kérte fel a NATO-t, hogy biztosítsa az ENSZ segélyszállítmányok biztonságos áthaladását a térségben.⁵

A NATO védelmi miniszterek 2008. október 9-én jóváhagyták az Operation Allied Provider műveletet. Az év végén az Európai Unió Atalanta missziója vette át a feladatot, de egyedül nem volt képes kezelni a helyzetet, emiatt a NATO a térségben tevékenykedő nemzetközi erők megerősítésére az Indiai-óceánra vezényelte a 1. Haditengerészeti Készenléti Köteléket (Standing NATO Maritime Group One, SNMG 1). A művelet az Operation Allied Protector nevet kapta.⁶ Operation Ocean Shield (OOS) a Szövetség kalózkodás elleni művelete, amelyet az Észak-atlanti Tanács 2009. augusztus 17-én hagyott jóvá. A Szövetség a kalózkodás elleni küzdelem iránti elkötelezettségét hangsúlyozva meghosszabbította az OOS időtartamát 2016 végéig.

³ Lisbon Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, 20 November 2010 p. 13; http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

⁴ Wales Summit Declaration 05 Sep. 2014, 93. pont; http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

⁵ NATO hivatalos honlapja http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm

⁶ Maritime Command, MARCOM, Operation Ocean Shield <http://www.mc.nato.int/ops/Pages/OOS.aspx>

A NATO líbiai légitámaszai mérföldkövet jelentettek a NATO régió belüli szerepvállalásában. Három kritérium volt adott: egyértelmű feladat, ENSZ BT felhatalmazás és a MENA régió (Arab Liga, az Iszlám Konferencia Szervezet és az Öböl-menti Együttműködési Tanács) támogatása. Az 1970. és 1973. számú ENSZ BT határozatok foglalták keretbe a katonai fellépés célját és végrehajtásának módját. A NATO 2011. március 27-én döntött az USA, Franciaország és Nagy-Britannia részvételével korábban megkezdett líbiai katonai művelet (Operation Odyssey Dawn) átvételéről. Az átfogó NATO-művelet neve Operation Unified Protector volt, amely a fegyverembargó és repüléstilalmi zóna betartására, a polgári lakosság és a lakott területek védelmére terjedt ki. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa október 27-én hatályon kívül helyezte a NATO-nak adott felhatalmazást. Ennek nyomán az Észak-atlanti Tanács a műveletek befejezéséről döntött. A NATO művelet 2011. október 31-én ért véget Líbiában.

A mediterrán térség a világtörténelem egyik legfontosabb geopolitikai magterülete, amelynek jelentősége a történelem folyamán, az ókortól napjainkig többször változott. A nagy földrajzi felfedezéseket követően a világkereskedelem fokozatosan tevődött át az Atlanti-óceánra. A Földközi-tenger fontos volt a NATO számára a hidegháború idején is. A Mediterráneum a bipoláris világ megszűnése, a közép-európai térség stabilizálódása után ismételen felértékelődött. A NATO két haditengerészeti művelete zajlik (az Ádeni-öböl és a szomáliai partok mentén a kalózkodás ellen, illetve a Földközi-tenger területén a tengeri szállítások, hajózási útvonalak biztonsága érdekében), és egy légi műveletet (a fegyverembargó és repüléstilalmi zóna betartására, a polgári lakosság és a lakott területek védelmére Líbiában) hajtott végre a térségben.

A Szövetség a mediterrán térségben elsősorban a párbeszédre, a képzési és kiképzési tapasztalatok átadására, valamint a katonai együttműködésre helyezi a hangsúlyt. A Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés célkitűzése és feladatrendszere, valamint a 2011 áprilisában elfogadott új hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politika (Berlin Partnerségi Csomag), illetve a Walesi Csúcsértekezleten elfogadott átfogó Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezés és Interoperabilitási Platform erősítheti a térségben a biztonságot és a stabilitást. A NATO és a Mediterráneum hosszú évtizedekre visszatekintő kapcsolatrendszere kihívásokkal, sikerekkel és kudarcokkal tarkított volt a múltban, és ez a tendencia követhető nyomon a jelenben is.

Irodalomjegyzék

- BRAUDEL, F. 1995: The Mediterranean and the Mediterranean World in the age of Philip II, Volume I., University of California Press, 642 p.
- BRAUDEL, F. 1996: The Mediterranean and the Mediterranean World in the age of Philip II, Volume II., University of California Press, 732 p.
- BRZEZINSKI, Z. 1997. 1997: The Grand Chessboard, American Primacy and its Geostrategic Imperatives, Basic Books, New York, 238 p.
- CHOLNOKY J. 1915a: A Földközi-tenger és kijárói. Magyar Adria Egyesület Kiadása, Budapest, pp. 1-50.
- CHURCHILL SEMPLÉ, E. 1911: Influences of Geographical Environment On the Basis of Ratzel's System of Anthro-geography, H. Holt and Co., New York, 724 p.
- DIACONU, F. 2008: A renewed geopolitical and geostrategic role for the Mediterranean sea. – Strategic Impact, No. 3, pp. 43-46
- GAZDIK GY. 2010: Az EU és a NATO szerepvállalása a Mediterráneumban. – Nemzet és biztonság, III. évfolyam, 7. szám, pp. 15-28.
- GORSKOV, SZ. G. 1983: Az állam tengeri hatalma, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 476 p.
- N. RÓZSA E. 2011: Új világrend a Közel-Keleten? – Nemzet és biztonság, 4. évfolyam, 2. szám. p. 2.
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY K. 2008: A mediterrán térség jelentősége a NATO számára. – Hadtudományi Szemle, 1. évfolyam, 2. szám, pp. 101-106.
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY K. 2011: A NATO szerepe a Mediterráneumban. – Mediterrán Világ, 7. évfolyam, 19. szám, pp. 3-16.
- SCHMIDT, M. G. – HAACK, H. 1929: Geopolitischer Typen-Atlas, zur einföhrung in die grundbegriffe der geopolitik, Justus Perthes in Gotha, 61 p.
- SZILÁGYI I. 2013: Geopolitika. (Geographica Pannonica Nova 14), Publikon Kiadó, Pécs, 254 p.
- WESTCOTT, A. (ed.) 1918: Mahan, on Naval Warfare, Selection from the writings od Rear Admiral Alfred T. Mahan. Little, Brown, and Company, Boston, 420 p.
- WEGENER, E. 1974: Die Elemente von Seemacht und maritimer Macht In: MAHNCKE, D. – SCHWARZ, H. P. (eds.): Seemacht und Aussenpolitik, Alfred Metzner Verlag GmbH, Frankfurt am Main, pp. 25-58.